

בפסוקים, וכמבואר במגילה ותענית שם: „לא התיר אלא לתינוקות של בית רבן, אבל בפרשיות אנו מפסיקים, ולית מאן דחש לזה. נראה ששתי הלכות מיוחדות נאמרו בנידון זה: א) דין איסורין, שאסור להפסיק במקום שלא הפסיק משה, ואיסור זה נאמר רק ביחס לפסוקים ולא לפרשיות; ב) דין מיוחד ומסוים בהלכות קריאה ככתבה, דכל היכא דלא פסק משה און לא פסקינן, והפסק מפקיע חלות קיום קריאה ככתבה. והלכה זו, שנאמרה באמירה ככתבה, שייכת גם לפרשיות, ומקצת פרשה מופקעת מקיום קריאה ככתבה. הלא בסוגיא דברכות בקריאת שמע קא עסקינן (שרצו לתקן פרשת בלק בק"ש), ודין קריאת שמע ככתבה נאמר בחלות פרשיות, שרק ע"י אמירת פרשה ככתבה יוצאים ידי ק"ש¹⁵, ממילא מבצבצת כאן ההלכה, כי „כל פרשה דלא פסקה משה און לא פסקינן". משא"כ בקריאת התורה, שבה דנות הסוגיות דמגילה ותענית, שבנוגע לזה ההלכה של קריאה ככתבה נאמרה בדין פסוקים ולא בחלות פרשיות (ובזה היא מובדלת ושונה מק"ש), שעצם תקנת קריאת התורה נקבעה ביחס לפסוקים, כמבואר בב"ק פב, א: „מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי אי נמי תלתא גברי תלתא פסוקי וכו', אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי", ולפיכך כל ההלכה המכוונת כלפי דין קריאת פרשיות ככתבה והמפקיעה חלות זו במקרה של הפסק במקום שלא פסק משה, אינה חלה ואינה שייכת כלל. בקריאת התורה זקוקים אנו להלכה הראשונה שנאמרה בנידון הפסק פסוקים.

ג.

יש עוד להעיר מהסוגיא דברכות יג, ב: „אלא לדידך דאמרת חוזר וגומרה למה ליה לאהדורי, כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה". ופירש רש"י: „בזמן ק"ש". מבואר בזה, כי זמן זכירת יציאת מצרים תלוי בזמן ק"ש. ולכאורה דבר זה צ"ע מאד, אמאי לא נימא דדין זכירת יציאת מצרים שוה לדין כל המצוות הנוהגות ביום, הכשרות כל היום, כמבואר במגילה כ, ב¹⁶.

15 כמובן שהדברים הללו מכוונים רק כלפי שיטת הראשונים האומרת, כי שיעורין של פרשה או פרשיות נאמר דבר תורה בק"ש, ולא לדעת הפוסקים שקבעה מסמרים להלכה, שרק פסוק ראשון הוא מה"ת.

16 עיין בש"מ לברכות יג, ב: „כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה, דאע"ג דהוה אפשר ליה כוליה יומא, מ"מ כיון שקבעה בק"ש היה רוצה לאומרה תיכף שהיה קורא את שמע". כמו כן עיין בשאג"א, סי' י: „כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה, לאו למימרא דהאי בזמנה פירושו בזמן מצותו של הזכרת יציאת מצרים ותידוק מיניה שיש לה זמן קבוע כמו ק"ש, דכבר נשמר רש"י בזה שפירש בזמנה בזמן ק"ש, אבל מצות זכירת יציאת מצרים זמנה כל היום וכו', ואפ"ה משני ליה כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה, כלומר כשחוזר וגומרה עדיין זמן הזכרה הוא, מ"מ כיון דבאותה שעה כבר עבר זמן ק"ש קא מהדר כדי להזכיר יציאת מצרים בזמן ק"ש". ודעת הש"מ והשאג"א היא,

ברם לפי דברי רבינו הגדול הדברים מתבארים מאליהם. הלא מצות זכירת יציאת מצרים מהווה חדא קיומא עם חלות קבלת עול מלכות שמים הכרוכה במצות ק"ש, ולפיכך תלויה זכירה זו בזמן ק"ש והכשרה.

והנה בסוגיא ברכות ח, ב; ט, א וברמב"ם פ"א ה"י, מבואר, כי ק"ש של ערבית נאמרת עם ברכותיה (מלבד ברכת השכיבו) אף לאחר שעלה עמוד השחר – עד הנץ החמה (לפי שיטת רוב הראשונים, דברי הסוגיא שם מוסבים כלפי אנוס, ועיין בבהמ"א). ולכאורה יש להקשות: הניחא מצות ק"ש התלויה בזמן שכיבה וקימה, שאין שיעור לילה (שפקע עם עמוד השחר) מעכב בה; אבל פרשה שלישית עם ברכת אמת ואמונה, הנאמרות בלילה רק משום חיוב זכירת יציאת מצרים – מאי איכא למימר? הלא זכירת יציאת מצרים – דינה כשאר המצוות הנוהגות בלילה, שאי אפשר לעשותן לאחר שעלה עמוד השחר (שהוא יום בנוגע לכל דיני התורה).

כמו כן יש להקשות לשיטת הר"ח והר"י, הסוברים, כי ק"ש של ערבית נאמרת מבעוד יום¹⁷, הלא פרשת ויאמר וברכת אמת ואמונה¹⁸ נאמרות בעטיה

דביעבד זכירת יציאת מצרים כשרה כל היום ורק דלכתחילה היה רבי מהדר להזכירה בזמן ק"ש (או תיכף למעשה הקריאה). ברם לפי דעת א"י הגאון החסיד זצ"ל, דין דאורייתא נשנה כאן, דקיום זכירת יציאת מצרים תלוי בהכשר ק"ש, וגם לפי דברי הש"מ והשאג"א נאמר דין קיום ק"ש בזכירת יציאת מצרים לכתחילה. ברם לדבריהם – קיום זה אינו אלא מד"ס, שחל ע"י קביעת פרשת ויאמר בק"ש.

17 עיין בשאג"א, סי' ה, ט, י, שתפס לדבר פשוט, כי זכירת יציאת מצרים דומה לשאר מצוות התלויות בשיעורי יום ולילה, ואין יוצאים ידי חובה בזכירת יצי"מ קודם צאת הכוכבים ולא לאחר שְעֵלָה עמוד השחר. הגאון הנ"ל מפרש כן את דברי רש"י בסוגיא דברכות ט, א, ומישב בזה את קושית התוס'. ברם דברי השר מקוצי ודברי הרמב"ם מוכיחים, כי גם ברכת אמת ואמונה נאמרת אחר שעלה עמוד השחר. כל יסודה של סברת השאג"א בנוגע לברכת אמת ואמונה אינה ברורה כל צרכה. פשטות הדברים מעידה, כי חלותה, ענינה ומצותה של ברכה זו היא זכירת יציאת מצרים וקבלת עול מלכות על ידי זכירה זו.

18 בעלי התוס' ברכות ב, א, הכריעו, כי זמן ק"ש מתחיל מבעוד יום. אם התחלת זמנה תלויה בפלג המנחה או בשיעורי אחריו (כגון משקידש היום או משעה שבני אדם נכנסים להסב) – דבר זה במחלוקת שנוי. ועיין בבעהמ"א ריש ברכות.

הראשונים, שקבעו להלכה, כי זמן ק"ש תלוי בשקיעת החמה וצאת הכוכבים, ככל מצות הנוהגות בלילה, נחלקו בנוגע לברכותיה – אם נאמרות מבעוד יום. הרבה מן הפוסקים סוברים, כי הברכות נאמרות קודם שקיעת החמה, (עיין בהשגות הראב"ד על בעהמ"א, בתר"י, ברשב"א וברא"ש). ברם הרי"צ גיאות, הר"ח והרמב"ם סוברים, שכשם שאין ק"ש נאמרת מבעוד יום, כך אין אומרים ברכותיה קודם שתחשך (עיי"ש בבעהמ"א, בהשגות הראב"ד, ברמב"ם, פ"א מה' ק"ש ה"ט, ופ"ג מה' תפלה ה"ז, בדברי הגאונים רב פלטוי ורבינו האי, אוצר הגאונים לברכות, וברא"ש). ברם לדברי הראשונים, שגם הברכות נאמרות מבעוד יום – קושיתנו חוזרת וניעורה: איך יכול לצאת ידי חובת זכירת יצי"מ קודם שתחשך? והלא הראשונים הללו סוברים, שזמן ק"ש מה"ת מתחיל בצאת הכוכבים, ואי אפשר לאמר, שזכירת יצי"מ תאמר מבעוד יום, אפשרות זו קיימת רק לר"ת, לר"י ולבעהמ"א, האומרים, כי ק"ש נאמרת קודם שקיעת החמה.

אולם קושיא זו מתפרקת מאליה. ראשונים אלה מחייבים לחזור ולקרות ג' פרשיות בלילה, וממילא, יוצאים ידי חובת זכירת יציאת מצרים. ברכת אמת ואמונה נאמרת מדרבנן כמו ק"ש

של מצות זכירת יצי"מ, ומדוע כשרות הנה להאמר קודם שקיעת החמה, שעדיין יום הוא בנידון כל מצוות התורה¹⁹ ודיניה.

אכן לפי הדברים דלעיל הכל ניחא, כי הרי נתבאר, שזכירת יציאת מצרים אינה נפרדת מחפצא של ק"ש, וחדא קיומא וחדא חלותא ספונים בהן, וע"כ נאמרת זכירה זו מבעוד יום ולאחר שעלה עמוד השחר, כיון שק"ש כשרה בזמנים אלה.

ד.

גדולי עולם, בעל ה"ש אגת אריה" והגר"א חולקים על דעת הרמב"ם הקובעת להלכה, שפרשת ויאמר נאמרת בלילה משום חובת זכירת יציאת מצרים. הפוסקים הללו סוברים, כי אין שום זיקה בין מצות זכירת יצי"מ לפרשת ויאמר. והביאו סמוכים לדבריהם מהסוגיא דברכות יד, ב: "אמר רב יוסף וכו' אמרי במערבא דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ד' א-להיכם אמת וכו' אמר רב לא יתחיל ואם התחיל גומר כו', אמר אביי הלכך און אתחולי מתחלין דקא מתחלי במערבא, וכיון דמתחלין מגמר נמי גמרינן כו', והא בעי לאדכורי יציאת מצרים, דאמר הכי מודים אנחנו לך ד' א-להינו שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו כו'". הרי מפורש, דלא בעינן קריאת פרשת ויאמר כדי לצאת ידי חובת זכירת יציאת מצרים (אף אם מזכירין יציאת מצרים בלילות). ועיין ברש"י שם, שכתב: "והא בעי לאדכורי יציאת מצרים — דתנן מזכירין יציאת מצרים בלילות" כו', היינו דקושיית הגמ' קאי אליבא דראב"ע וב"ז²⁰.

כמו כן יש צורך בביאור דברי הרמב"ם על פי הירושלמי²¹, פ"ק דברכות ה"ו: "תמן אמרין²² לא יתחיל ואם התחיל גומר, ורבנן דהתם (צ"ל "דהכא" — במערבא) אמרין מתחיל ואינו גומר²³, מתניתין פליגי על רבנן דהכא (או "על

עצמה עם שאר ברכותיה קודם שתחשך. ועיין לקמן בדברינו, שהקדשנו פרק מיוחד לשיטת תלמידי רבינו יונה בנידון דידן.

19 עיין באו"ח, סי' תרצב, ס"ד, בנוגע לזמן קריאת המגילה בלילה.
20 וי"ל, כי הרמב"ם חולק על רש"י בפירוש הסוגיא וסובר, כי כל שמועה זו קאי אליבא דחכמים, ולא אליבא דראב"ע וב"ז. קושית הגמרא, "והא בעי לאדכורי יציאת מצרים", מתחסת לחיוב זכירת יציאת מצרים בלילות מדבריהם, הועתק ברשב"א, ברכות יב, ב, בשם הראב"ד. ברם לראב"ע וב"ז, דסברי, שחייבים מה"ת להזכיר יציאת מצרים בלילות — אין יוצאים ידי חובה בהזכרה בעלמא, ובעינן קריאת פרשה ככתבה. אלא דלפי זה יש להבין, איך יפרנס הרמב"ם דברי אביי שם בסוגיא, שנימק את ההלכה המחייבת לאמר פרשת ויאמר בלילה משום צירוף סברת בני מערבא עם סברת רב, הלא לדידן, דפסקינן כראב"ע, חייבים לאמר פרשת יציאת מה"ת.

ועוד זאת, הלא רש"י פירש להדיא, דהסוגיא קאי אליבא דראב"ע. ברם דבריו צ"ע, כי הלא במשנה, סוף פ"ק דברכות, הדגיש, שהזכרת יציאת מצרים צריכה להתקיים ע"י פרשת ויאמר.

21 עיין בשו"ת משנה ראשונה דפרק תנינא בברכות.

22 בבבל — סברת רב, שנמסרה לנו ע"י רב כהנא.

23 פירוש הדברים הוא כמו שהעתיקה הגמ' דידן: "במערבא אמרי" וכו'.